

aliud iudicium libere determinatum adstruitur, tunc pro ipso eadem instaurabitur quaestio, et habebitur processus in infinitum. Si haec determinatio iudicii fit a voluntate sine praevio alio iudicio, tunc voluntas potest ad aliquid se determinare sine iudicio practico, ideoque iudicium practicum non est necessarium ad liberam electionem.

Ut huic difficultati fiat satis, respondemus, voluntatem minime egere alio iudicio praecedenti ad hoc ut libere inclinet rationem ad libere iudicandum de aliquo particulari operabili, quod sit hic et nunc nobis conveniens. Ex hoc autem nullo pacto potest legitime inferri, voluntatem posse se determinare ad aliquid operabile eligendum sine praevio iudicio. Nam cum electio sit praeeceptio unius respectu alterius eo quod unum libere iudicatur magis conveniens operanti, nempe medium melius dicens ad finem, seu ad beatitudinem; evidenter electio perfici non potest sine libero iudicio. Hoc est ita verum et iuxta sensum communem hominum, ut praecise ex hoc libero iudicio inditum sit facultati elicenti electionem nomen liberi arbitrii a facultate superiore, nempe a ratione, quae formam tribuit illi actui, qui substantiatiter pertinet ad virtutem appetitivam.

Verum si electio compleri non potest sine libero iudicio, exinde non licet inferre, ipsam non posse incipi sine praevio quodam iudicio; nam haec argumenti conclusio non est recta et legitima: Aliqua operatio non potest compleri sine quadam conditione. Ergo sine illa conditione non potest incipi. Ratum quippe est et perspicuum, ad electionem complendam requiri iudicium, ut voluntas libere tendat ad bonum cognitum iuxta naturam facultatis appetitivae; et simul certum est, ad inclinandum et flectendum iudicium non requiri praecedens iudicium, ne fiat processus in infinitum, et reddatur impossibilis electio.

TRACTATUS SECUNDUS.

DE IPSA ANIMA HUMANA ET DE EIUS UNIONE
CUM CORPORE

QAESTIO I.

De animae humanae essentia et perfectionibus.

ADUMBRATUR QAESTIO. Naturam animae perscrutanti nobilissima sane et ad agnitionem pulcherrima occurrit quaestio, quae tamen, uti Philosophus docet, difficiles admodum habet explicatus (1). Anima quippe spectari potest tum generatim, nempe prout est principium quo omne corpus vivens discriminatur a non vivente et inanimato, tum speciatim, prout nempe denotat principium seu formalem rationem per quam animata praedita ratione distinguuntur sive ab animatis irrationalibus, sive a corporibus inanimatis. In hoc strictiori sensu quaestio terminatur et definitur ad animam humanam, nimirum ad principium illud formale, quo homo totius naturae visibilis princeps et imperator in se constituitur, et a cunctis aliis naturis tum viventibus tum inanimis secernitur, ac dividitur. In hac parte philosophiae naturalis in qua de homine quaestionem agitamus, directe et proprie de anima humana agendum nobis est. Nihilominus, ut ordine ac via in re tanti momenti procedamus, ipsa res postulare videtur, ut quaedam retractemus, quae a nobis disputata sunt de principio vitali, seu de anima communiter spectata; et sic, enodato conceptu generico animae, facilius erit via ad investigandam essentiam sive naturam animae humanae, et ad eius perfectiones et proprietates patefaciendas. Quamobrem totam controversiam in varios articulos tribuemus, et primo quidem, proposita definitione vulgari vel quasi nominali animae, ad trutinam revocabimus diversa tum veterum tum recentium philosophorum placita, erroresque eorumdem perverse naturam animae explicantium. Deinde cum a nobis vera et generica definitio animae tradita sit in tractatu de viventibus animatis (2),

(1) *De anima*, lib. I, cap. I et II.(2) Cf. quae diximus, *Cosm.* tract. II, q. 2, a. 6, pag. 201.

huiusmodi definitionem applicabimus animae humanae, enucleando eius proprias et specificas perfectiones; et sic dilucide quantum instituti nostri ratio patitur, brevitasque praesentis tractationis postulat, totam persequemur controversiam (1).

ARTICULUS I.

FALSAE DE NATURA ANIMAE OPINIONES EXPENDUNTUR.

COMMUNIS MATERIALISTARUM ERROR. Cum nomine animae omnes intelligant principium illud per quod corpora viventia a corporibus vitae expertibus discernuntur, in hoc principio assignando vehementer erraverunt tum veteres tum recentes philosophi ad materialismum proni. Licet enim diversae ingressi sint vias in natura animae declaranda; nihilominus in hoc consentiunt fere omnes, ut animam vel a materia non distinguant, vel eam faciant vim quamdam et accidens materiae.

Veteres philosophi. Ut a veteribus ducamus exordium, quidam ex ipsis ad patefaciendam animae essentiam sic philosophati sunt. Anima est principium per quod corpora animata differunt a corporibus inanimis. Sed corpora animata hoc habent sibi proprium, quod moveant seipsa, et quod sentiant. Ergo anima est principium per quod corpora animata movent seipsa, et per quod sentiunt. Quare ad explicandam animae naturam quidam conati sunt declarare, quid sit principium movens, alii quid sit principium, per quod corpora sentiunt. Verum quoniam hi philosophi visibilem materiam sensibusque obnoxiam transcendere minime valebant, utpote nihil esse praeter materiam existimantes, ita factum est, ut in hoc principio stabiliendo, vel in natura animae determinanda, ad aliquod materiale principium omnes agminatim se receperint.

Democritus, Leucippus, Diogenes, Heraclitus, Hippo, Empedocles. Primus nobis occurrit Democritus, qui ratus, animam esse principium quo corpora movent seipsa, docuit, ipsam esse ignem, quia ignis est maxime mobilis, et movens cetera, cum constet ex atomis rotundis, quae sunt mobilissimae (2). Democritum sequutus est Leucippus asserens, animam consistere in atomis rotundis, quae sunt maxime mobiles et possunt per omnia penetrare, et alia movere:

(1) De hac re cf. S. THOM. 1, p. q. 75; *Contra gent.* lib. II, cap. LXIII, LXIV, LXV; ARIST. *De Anima*.

(2) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. I, cap. IV, text. 20, et cap. V, text. 29.

propterea aptissimae sunt ad dandum animalibus motum. Ex eodem principio Diogenes docuit, animam esse aërem, Heraclitus dixit, esse vaporem, et Hippo tradidit, esse aquam. Siquidem omnes commemorati philosophi cum nihil praeter materiam animo concipere possent, censebant, animam esse principium movens corpus, ideoque eam esse corpus aliquod subtilissimum et mobile; et sic vel ad ignem, vel ad aërem, vel ad aquam confugerunt, quae et esse rerum principia vel elementa putabant, et esse mobilia ac subtilissima sentiebant. His omnibus accensus est Empedocles, qui professus est, animam esse coagmentatam ex quatuor elementis. Anima quippe, ut ipse argumentabatur, cognoscit corpora, quae conflata sunt ex quatuor elementis. Atqui simile cognoscitur simili. Ergo anima composita est ex quatuor elementis.

Plato. Eodem argumento usus Plato docuit in *Timaeo*, animam constare iisdem elementis principisque, quibus constant res ab ipsa cognitae. Verum principia rerum seu elementa iuxta Platonis doctrinam sunt numeri, ex quibus omnia constant. Ergo anima componitur ex numeris, quorum cum aliqui sint iuxta ipsum harmonici, alii non harmonici, ideo censuit, animam quae harmonia mirum in modum delectatur, ex numeris harmonicis esse compositam.

Demum ut aliquid attingamus de veteribus illis, qui animae naturam ad aliquam formam accidentalem revocabant, meminisse iuvat philosophos illos, qui docebant, animam esse harmoniam, hoc pacto argumentatos esse. Harmonia nihil aliud est, nisi temperamentum quoddam et compositio contrariorum. Atqui corpus animalis constat tum ex elementis, tum ex qualitatibus certo modo attemperatis et ad aequilibratam redactis. Ergo anima dicenda est harmonia seu aequilibrium contrariorum elementorum et contrariorum qualitatuum. Haec sententia ab Aristotele exposita et pluribus argumentis reprobata (1), iterum revocata fuit ab eius discipulo Aristoxeno, qui musicus cum esset idemque philosophus ab artificio suo non recedens, docuit, animam esse ipsius corporis intentionem quamdam velut in cantu et fidibus, quae harmonia dicitur (2). Quam sententiam sic explicat Lactantius: « Musici intentionem concentuumque nervorum in integros modos sine ulla offensione consonantium harmoniam vocant. Volunt igitur animam simili ratione constare in homine, qua et concors modulatio constat in fidibus; scilicet ut singularum corporis partium firma coniunctio, membrorumque omnium consentiens in unum vigor motum illum sensibilem faciat, animumque concinet, sicut sunt nervi bene intenti ad conspirantem sonum » (3).

(1) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. I, text. 54 et seq.

(2) Cf. CIC. *Quaest. Tusc.* lib. I, cap. X.

(3) *De opif. Det.*, cap. XVI.

Si vero quaeratur, inquit Silvester Maurus, cur haec opinio videatur probabilis, dicendum, rationem esse, quia difficile est ea distinguere, quae sunt ita connexa, ut, unoposito vel ablato, ponatur vel auferatur etiam aliud. Sed posita harmonia carnis, ossis, aliarumque partium, ponitur anima; ablata tali harmonia, auferitur anima. Ergo anima videtur consistere in tali harmonia. Quod tamen est falsum; siquidem argumentum allatum ostendit solum, harmoniam esse dispositionem requisitam ad animam, at non ostendit, harmoniam esse ipsam animam (1).

Ut ergo in summam conferamus, quae de veterum opinionibus disseruimus, dicimus, falsas opiniones antiquorum ad animae naturam explicandam revocari posse ad haec capita. Aliqui explicant animam per hoc, quod sit principium movens, et quoniam praeter corpora nihil esse putant, iuxta diversam sententiam de principiis, unde res oriuntur, docent, animam esse vel ignem vel aërem vel aquam. Alii explicant animam per hoc quod sit principium cognitionis, et ex eo quod simile cognoscitur simili, secundum diversam compositionem, quam admittunt in corporibus, animam esse compositam decernunt, et sic eam constare tradunt ex quatuor elementis vel ex numeris: tum primi tunc secundi in eo conveniunt, quod animam esse substantiam corpoream tradant. Alii demum confundentes accidentalem corporis dispositionem requisitam ad hoc ut informari possit ab anima et vivificari cum ipsa anima, docent, animam esse harmoniam et complexionem. Ergo iuxta veteres anima vel est corpus, vel corporis structura.

Errores recentiorum. Veterum deliramenta de natura animae et speciatim animae humanae iam pridem disiecta et refutata ab Aristotele, nostris temporibus revocata fuerunt in lucem a philosophis materialistis, qui antiquorum ritu docuerunt, vel nihil interesse inter animam et corpus, vel animam confundi cum cerebro, vel animam esse structuram, temperamentum seu complexionem, motum denique et vim corporis; et sic materialismum tum mechanicum tum dynamicum a cineribus excitarunt. Inter hos digni sunt qui memorerentur Hobbesius in Anglia, D'Holbach, La-Mettrie, Helvetius, Diderotus, alique in Gallia. His nostris diebus adiungendi sunt Büchnerus, Augustus Comte, Tyndall, Moleschott, quorum duo postremi animam reponunt in complexu virium tum physicarum, tum chemicarum, et actum intelligendi explicant per quamdam cerebri secretionem, aut per purum motum, aut denique per operationem electricitatis. Quae cum ita sint, contra materialistas tum veteres tum recentes, sequentem propositionem demonstrandam assumimus.

(1) Cf. SILV. MAURUM in lib. I *De Anima*, text. 60.

PROPOSITIO.

Anima humana minime confundi potest cum corpore, neque revocari ad formam quamdam accidentalem corporis, nimirum ad partium structuram, compositionem, vel harmoniam (1).

Prob. 1.^a pars. Arg. 1.um Nominē animae omnes intelligunt primum principium vitae, quod reperitur in illis substantiis, quae apud nos vivere dicuntur, ideoque nomine animae humanae intelligimus principium primum intrinsecum, quo homo vivit. Atqui primum principium vitae in viventibus generatim, et a fortiori in homine non potest esse corpus. Ergo anima perperam confunditur cum corpore.

Evol. arg. Ut vis huius argumenti, quod caput est in hac materia, rite percipiatur, adnotamus ad declarationem propositionis maioris, animam consulto dictam a nobis principium *primum* vitae intrinsecum substantiae visibilis et viventis: non enim loquimur de quolibet vivente, sed de vivente animato; neque de quolibet vitae principio, sed de principio primo, cum et nos fateamur, principium quoddam secundarium vitae posse esse corpus. Sic oculus est principium secundarium vitalis operationis, quae dicitur visio; sic etiam cor est principium secundarium vitae in animali; nemo autem dicit, oculum, cor, vel aliud organum esse animam. Loquimur autem de principio primo, de illo nimirum, quod facit aliquam substantiam visibilem et multiplicibus organis pollentem, esse viventem, idest capacem exerendi vitales operationes, et de hoc principio, quod vulgo appellatur anima, dicimus non posse confundi cum corpore. Siquidem, ut propositionem minorem argumenti superius prolata in aperto ponamus, esse principium primum vitae non competit corpori in quantum est corpus, secus omne corpus viveret; competit ergo corpori in quantum est tale corpus. Quod autem est actu tale, habet ab aliquo principio quod est actus eius. Anima ergo, quae est primum vitae principium, non est corpus, sed corporis actus. Argumentum eo redit, ut dicatur: Corpus nostrum dicitur vivens, non quia corpus, sed quia habet tale aliquid in se, ut dicatur corpore et vita constare. Atqui hoc tale aliquid est anima. Ergo anima non est corpus. Vel aliis verbis: Corpus vivens differt a non vivente propter animam. Ergo anima non est corpus, cum sit corporum differentia.

Arg. 2.um Corpus hominis natura sua corruptioni obnoxium est et ab anima impeditur, quominus corrumpatur; hinc anima exutum, statim corrui ac dilabitur. Atqui id quod accessu suo impedit quo-

(1) De hac re cf. S. THOM. 1, p. q. 75, a. 1; *Contra gent.* lib. II, cap. LXV

minus corpus corrumpatur, suo recessu illud corruptioni subiectum deserit, non potest esse corpus; ni dicere velimus, corpus sua natura simul tendere ad dissolutionem, et ab ea seipsum immune servare. Ergo anima, qua corpus animalis dissolutionem resistit, minime confundi potest cum corpore.

Prob. 2.^a pars: nimirum quod anima humana revocari nequeat ad formam quamdam accidentalem corporis, uti placuit Galeno et aliis veteribus, quos imitati sunt recentes nonnulli, explicantes animam per complexionem, vel aptam dispositionem partium organicarum, vel per harmoniam.

Arg. 1.um Homo per animam sortitur genus et speciem. Atqui complexio nullo pacto potest homini tribuere genus et speciem. Ergo anima nequaquam dici potest complexio. Cum propositio maior in perspicuis sit, et clarissime eruatur ex ipsa hominis definitione, aliquid dicendum ad probationem propositionis minoris, quae sic effici potest. Cum complexio in corpore organico animalis resultet ex contrariis qualitatibus ad quoddam medium, temperamentum, seu aequilibratam redactis, necessario revocanda est ad formam accidentalem. Atqui id unde aliquid compositum naturale sumit genus et speciem est actus seu forma substantialis. Ergo anima humana nequit cum Galeno ad complexionem revocari (1).

Arg. 2.um Ducitur ex operationibus animae humanae prout est intellectiva, sensitiva, et vegetabilis. Anima intellectiva est principium operationis intelligendi, sentiendi, et vegetandi. Atqui corporis humani complexio non nisi absurdissime diceretur primum principium, ex quo promanant actiones intelligendi, sentiendi et vegetandi. Ergo anima humana nullo pacto confundi potest cum corporis complexione seu temperamento. Ut enim propositio minor breviter declaretur, notandum denuo est, complexionem causari ex qualitatibus activis et passivis; cum e contrario operationes propriae animae vegetativae, sensitivae, multoque magis animae intellectivae longe superent virtutem qualitatum huiusmodi. Ergo neque complexio potest esse principium memoratarum actionum vitalium, neque ipsa forma substantialis, ex qua qualitates illae resultant dici potest anima. Quocirca concludendum est, aptam quamdam complexionem, et artificiosam partium structuram praerequiri in corpore humano ad hoc ut sit subiectum proportionatum animae, et proprium eius perfectibile, minime vero ipsam structuram et complexionem confundi cum anima.

Accedit quod anima humana temperat suo imperio, ac moderatur permotiones motusque in appetitu sensitivo insurgentes ex naturali complexione seu temperamento corporis. Ergo non nisi stulte et inscite cum ipsa complexione corporis permiscetur. Eadem argumenta

(1) Cf. S. THOM. *Contra gent.* lib. II, cap. LXV.

aptari possunt ad refellendam opinionem eorum, qui animam esse quamdam harmoniam censent, cum haec opinio alterius mox explosae simillima sit, uti notat S. Thomas (1). Eam directe ac fuse refellit Aristoteles, qui multiplici argumento ostendit, animam dici nullo pacto posse harmoniam (2). Hanc eandem sententiam ab Aristoxeno Aristotelis discipulo traditam sic festive et argute pervellit Cicero: « Harmoniam ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures; membrorum vero situs et figura corporis vacans animo quam possit harmoniam efficere non video. Sed hic quidem quamvis sit eruditus, sicut est, haec magistro concedat Aristoteli; canere ipse doceat » (3).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Anima est movens motum. Atqui movens motum non est nisi corpus. Ergo anima est corpus.

Resp. Dist. mai. Anima movet motu proprie dicto, et movetur motu late dicto, *Conc.* Movetur motu proprie dicto, *Subdist.* Per se, *Neg.* Per accidens, *Conc. Contradist. min.* Quod movetur motu proprie dicto et per se, est corpus, *Conc.* Quod movetur motu proprie dicto et per accidens, est corpus, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Motus proprie dictus definitur: *Actus entis in potentia prout est in potentia*, et est triplex, nimirum motus alterationis, augmenti, et motus localis. Porro moveri per se aliquo ex his motibus pertinet solummodo ad corpus extensum. Anima vero licet per se non moveatur hoc motu, cum non sit quanta; nihilominus per accidens potest tali motu moveri, nimirum ad motum subiecti. Verum enim datur et alter motus late acceptus qui dicitur *actus perfecti*, et consistit in simplici mutatione de potentia in actum; et hic motus pertinet etiam ad entia spiritalia finita. Sed ex hoc motu, qui per se animae humanae competit, minime inferri potest, animam esse corpus.

Oppon. 2.º Movens ad motum debet esse contactus aliquis. Atqui contactus non est nisi inter corpora. Ergo anima movens corpus videtur quod sit corpus.

Resp. Dist. Debet esse aliquis contactus sive quantitatis sive virtutis, *Conc.* Debet esse semper contactus quantitatis, *Neg. Contradist. min.* Contactus virtutis non est nisi inter corpora, *Neg.* Contactus molis non est nisi inter corpora, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Ad difficultatis solutionem animadvertendum, dari duplicem contactum, nimirum molis seu quantitatis, et virtutis. Primus

(1) Cf. S. THOM. *Contra gent.* lib. II, cap. LXIV.

(2) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. I, cap. IX.

(3) *Quaest. Tusc.* lib. I, cap. XVII.

non habetur nisi inter corpora. At secundo contactu etiam incorporeum potest movere corporeum, et per hunc contactum substantiae separatae, nempe Angeli possunt movere corpora: a fortiori anima humana potest movere corpus, cui substantialiter unitur ad hominem efficiendum. Quid inter utrumque contactum differat, accurate declaratur a S. Thoma (1).

Oppon. 3.º Simile cognoscitur simili. Atqui anima cognoscit corpora. Ergo anima est corpus.

Resp. Dist. mai. Inter cognoscentem et cognitum requiritur similitudo secundum speciem intentionalem, *Conc.* Secundum speciem physicam et naturalem, *Neg.* Solutio per se patet, cum intellectus cognoscens actuari nequeat forma physica et naturali obiecti cogniti, secus cognoscendo lapidem, fieret lapis.

Oppon. 4.º Anima recipitur in subiecto, idest in corpore. Atqui forma recepta in subiecto, est forma accidentalis. Ergo anima est accidens corporis.

Resp. Dist. mai. Anima recipitur in subiecto mere potenti, cui tribuit primum esse, *Conc.* Recipitur in subiecto actuali, cui affert esse secundum, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Quando dicitur: Quod est in alio, est accidens. Sed anima est in materia. Ergo est accidens: distinguere oportet; nam quod est in alio, potest supervenire subiecto in primo esse iam constituto, et tunc recte dicitur accidens; sed si cum subiecto concurrat ad primum esse rei constituendum, minime dici potest accidens, multo que minus si per se subsistit et aliud informat ipsi communicando primum esse.

SCHOLION. Vera definitio animae applicatur animae rationali. Ex refutatione falsarum opinionum de natura animae, quae tuebantur, animam vel esse corpus vel esse accidens quoddam corporis, melius evidentiusque apparet veritas doctrinae Aristotelis, qui sapienter docuit, animam esse formam substantialem corporis organici, ideoque ab ipso definita fuit: *Actus primus corporis physici organici potentia vitam habentis*. Quod autem haec communis definitio, quae de qualibet anima exhibetur, applicari possit animae rationali, hoc eruitur ex alia definitione, quam idem Philosophus ex variis operationibus animae humanae a posteriori efformavit, secundum quam dicta fuit: *Id quo vivimus, sentimus, movemur et intelligimus primo*. Hoc idem late probabitur a nobis, quando de unione animae humanae cum corpore disputandum nobis erit.

Interea sic paucis in praesentia id declarari potest. Diversae animae inter se differentes specie, distinguuntur ex diversis operationibus

(1) Cf. S. THOM. *Contra gent.* lib. II, cap. LVI.

viventium animatorum, secundum quod hae actiones diversimode supergrediuntur operationes naturae corporalis seu inanimatae, cum natura corporalis subiaceat animae, et ad ipsam comparetur sicut materia et instrumentum. Sed est quaedam operatio viventis animati, quae ita excedit naturam corporalem, quod neque per organum corporeum exerceatur, et talis est operatio animae rationalis. Quaedam quae fit per organum corporale, non tamen per aliquam qualitatem corporalem, et huiusmodi est operatio animae sensibilis; quaedam vero quae et fit per organum corporale et virtute corporeae qualitatis; sed in hoc supergreditur operationem naturae corporeae, quod huiusmodi operatio profluit a principio intrinseco, quod est commune omnibus operationibus animae, cum omne animatum moveat seipsum, et talis operatio pertinet ad animam vegetabilem. Ergo esse actum corporis physici organici potentia vitam habentis pertinet tum ad animam vegetabilem in plantis, tum ad sensitivam in brutis, tum ad rationalem in homine (1).

Quam ad rem anima in plantis est solummodo vegetabilis; in brutis animantibus est vegetabilis simul et sensitiva; in homine est simul vegetabilis, sensitiva, et intellectiva. Et consequenter si anima, nempe *actus primus corporis physici organici potentia vitam habentis*, ex diversis operationibus a posteriori explicanda est, tunc anima, vegetabilis dicenda est: principium quo planta vivit primo; anima, sensibilis: principium quo brutum vivit, et sentit primo; et demum anima rationalis: principium quo homo vivit, sentit, et intelligit primo. Et sic sufficienter explicata remanet et natura cuiuslibet animae in genere, et natura cuiuslibet animae in specie, et praesertim natura animae rationalis, quae in eo reponenda est, quod sit principium intellectivum et forma substantialis corporis. Ex hoc anima humana utrinque distinguitur tum a formis mere intellectualibus et separatis, tum a formis materialibus, quae habent esse in materia et per materiam.

Ex his inferitur 1), veram esse opinionem dicentium, animam neque esse corpus, neque esse sine corpore. Actus enim et forma corporis neque est corpus, neque est sine corpore. Sed anima est actus et forma corporis. Ergo. Audi Philosophum: « Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliud, anima. Corpus enim non est, corporis autem aliquid est » (2).

Inferitur 2), animam intellectivam in homine non solum prout intellectiva est, sed etiam prout sensitiva et vegetabilis, animabus plantarum et brutorum longe antecellere, cum vegetativum et sensitivum in homine propter conjunctionem cum anima intellectiva intrinsece et essentialiter perficiantur.

(1) Cf. S. THOM. 1. p. q. 78, a. 1.

(2) *De Anima*, lib. II, text. 26.

Infertur 3), animam humanam inter substantias intellectuales ultimum occupare locum, ideoque ipsa nominatur *natura intellectualis obumbrata*, cum per discursum ad rerum cognitionem perveniat. Hinc potius rationalis quam intellectualis dicenda est.

ARTICULUS II.

DE SIMPLICITATE ANIMAE HUMANAE.

QUAESTIO DETERMINATUR. Anima humana, quae cum qualibet anima in eo convenit, quod sit actus primus seu forma substantialis corporis organici potentia vitam habentis, hoc proprium sibi vindicat, ut ex ea et suo perfectibili seu subiecto efflorescat vivens aliquod, quod praeter vitam vegetabilem et sensitivam gaudeat etiam vita intellectiva; et hoc vivens dicitur homo. Quocirca anima intellectiva cum reliquis convenit, ut sit forma substantialis corporis organici; discrepat vero in eo, quod sit principium intellectivum praeditum quibusdam operationibus, quibus non communicat organum corporale. Sicut ergo anima humana, quoad suam naturam et essentiam spectata, partim concinit, partim discrepat cum ceteris inferioribus principiis vitae, et illud idem in quo convenit, modo quodam nobiliori in se complectitur; sic in eius attributis, quae quodammodo manare ex essentia concipiuntur, partim convenit cum ceteris, partim ab illis differt; quasdam enim perfectiones proprias habet, quasdam vero cum aliis communes, licet modo quodam praestantiori ipsi insint. In attributis ergo animae humanae explanandis incipiemus a simplicitate, quae propria omnibus animabus competit, licet excellentiori modo tribuatur animae rationali; et sic viam parabimus ad illas perfectiones patefaciendas, quae ad solam animam hominis pertinent.

Quid simplicitas? Simplex dicitur, quod non habet partes, ideoque simplicitas est quaedam species unitatis. Sicut enim unum est ens indivisum, sic simplex est ens indivisibile; quare simplicitas unitati addit indivisibilitatem, atque ita ab ente excludit compositionem, seu partes; nam quae composita sunt, possunt tribui in partes seu dividi. Simplicitas generatim neque perfectionem dicit neque imperfectionem, cum ab utraque abstrahat; nam datur simplicitas per modum imperfectionis, partis, et potentiae, et simplicitas per modum perfectionis, actus, et totius; et sic partes cuiuslibet compositi, licet simpliciores composito, nihilo minus sunt ipso imperfectiores, cum ordinentur ad compositum, tanquam ad actum. Praeterea cum simplicitas compositionem excludat, iuxta diversam compositionis rationem, quae excluditur, diversa datur simplicitas. Quam ad rem tractando de simplicitate ani-

mae, determinanda est natura simplicitatis, quae ipsi attribuitur, et declarandum, an tributa simplicitas in perfectionem animae cedat, vel secus, iuxta variam compositionem ab ipsa exclusam.

Compositio ergo realis et physica, idest quae in rebus visibilibus invenitur, est triplex, nimirum essentialis, integralis, et accidentalis. Prima habetur, cum essentia rei coalescit ex duabus realitatibus inter se distinctis, quarum una se habet per modum actus, altera per modum potentiae ad conflandum ens unum: huiusmodi est compositio ex materia et forma in substantiis corporatis. Secunda compositio, idest integralis, quae consequitur compositionem essentialem, ideoque reperitur dumtaxat in substantiis coalescentibus ex materia et forma, exoritur ex partibus quantitativis, quae corpus aliquod extensum conflant. Denuum tertia compositio, quae *accidentalis* dicitur, ea est quae complectitur realitates et partes coadunatas non per primum esse, sed per esse aliquod secundum. Huiusmodi compositio intercedere potest vel inter duas substantias completas, vel inter substantiam et accedens, vel inter duas formas accidentales. Prima et secunda compositio efficiunt ens per se et simpliciter unum; tertia vero efficit unum per accedens et secundum quid. Quare, praetermissa simplicitate, quae excludit compositionem ex substantia et accidente, cum huiusmodi simplicitas reperitur solummodo in Deo, quaerendum est de simplicitate, quae excludat ab anima compositionem tum essentialem tum integralem; nimirum demonstrandum est, animam neque esse compositam quoad essentiam ex materia et forma, neque constare ex partibus quantitativis seu resultantibus ratione quantitatis.

Quaestio a Cartesianis obscurata. Quaestio, prout a nobis dilucide proposita est, faciles habet explicatus; verum a Cartesio eiusque discipulis, qui perperam confundunt conceptum simplicitatis cum conceptu spiritualitatis, admodum obscurata fuit. Cartesius quippe eiusque adspiratores docuerunt, corpus esse realitatem extensam, idest unum idemque cum extensione; et quoniam praeter substantiam nihil reale admittebant, consequenter professi sunt, non dari in ordine entis creati, nisi substantias materiales et spirituales. Cum vero essentia substantiae corporalis sit extensio, quae compositionem dicit; essentia substantiae spiritualis sit cogitatio, quae aliquid simplex denotat, consequenter deduxerunt, inter corpus, idest materiam, et spiritum non dari medium: et ideo sicut realitas extensa et composita convertitur cum corpore seu materia, ita realitas inextensa et simplex convertitur cum spiritu; hinc spiritualitas et simplicitas iuxta recentem Atomistarum philosophiam unum idemque sunt.

Verum falso admodum haec a novatoribus affirmantur. Spiritualitas quippe denotat remotionem et independentiam a materia, proindeque in suo formali conceptu perfectionem dicit, simplicitas ex adverso per se excludit compositionem et partes; independentiam vero a

materia neque includit neque excludit, ideoque in suo conceptu formali neque perfectionem neque imperfectionem designat. Hinc omne spirituale est simplex, sed non omne simplex est spirituale. Sic simplicitas quae praedicatur per modum perfectionis, actus, et totius spiritualitatem simul dicit; propterea substantia completa et simplex est simul spiritualis. Sed simplicitas, quae dicitur per modum partis, potentiae, et imperfectionis, spiritualitatem non includit; et sic substantiae incompletae, seu formae substantiales tum corporum inanimorum, tum plantarum, tum brutorum sunt simplices, licet non sint spirituales. Patet ergo, quaestionem de simplicitate animae humanae sic definitam et a quaestione de spiritualitate sedulo distinctam censerī posse a nobis penitus solutam ex iis, quae disputavimus. Siquidem si anima non est corpus, sed actus substantialis corporis organici, facile colligitur, eam neque esse essentialiter compositam, neque ex partibus quantitativis coagmentatam. Attamen ad pleniorē rei intelligentiam praestat huiusmodi stabilire propositionem.

PROPOSITIO.

Anima humana est tum essentialiter, tum integraliter simplex: unde eius essentia non constat ex actu et potentia, neque ipsa divisibilis est vel per se, vel per accidens, nempe ad divisionem subiecti (1).

Prob. 1.^a pars. Arg. 1.um Anima est actus primus corporis physici organici, idest primum principium vitae corporis viventis. Iam vero primum principium vitae viventis animati nequit esse compositum ex materia et forma. Ergo anima est essentialiter simplex, quatenus a se excludit materiam et formam, tamquam principia speciei. Siquidem, ut declaretur propositio minor, compositum ex materia et forma, idest ex potentia et actu in linea essentiae nequit esse, quoad se totum, forma substantialis, cum materia non possit esse actus. Sed principium vitae quoad se totum, debet esse actus et forma substantialis, secus erit compositum ex vivificante et vivificato, et tunc erit vivens animatum, non anima. Ergo.

Hoc argumentum sic proponitur a S. Thoma. « Est de ratione animae quod sit forma alicuius corporis. Aut igitur est forma secundum se totam, aut secundum aliquam partem sui. Si secundum se totam, impossibile est quod pars eius sit materia, si dicatur materia aliquid ens in potentia tantum, quia forma, in quantum forma, est actus... Si autem sit forma secundum aliquam partem sui, illam partem dicemus esse animam, et illam materiam cui primo est actus,

(1) De hac re cf. S. THOM. 1 p. q. 75, a. 5; QQ. DD. De Anima, a. 6.

dicemus esse primum animatum » (1). Quo ex argumento illud iterum concluditur, quod superius a nobis probatum fuit, nimirum animam non esse corpus, cum de ratione substantiae corporatae sit coagmentari ex duplici substantiali principio, uno determinante et altero determinabili, nempe ex materia et forma.

Arg. 2.um Si anima esset composita ex materia et forma, haberet speciem completam, et non esset pars speciei humanae, neque posset substantialiter corpori uniri ad complementum speciei capessendum. Sed anima est pars speciei humanae, quae corpori unitur ad speciem integram efformandam. Ergo (2).

Prob. 2.^a pars. Arg. 1.um Principio adnotandum est, compositionem ex partibus integrantes seu divisibilitatem esse effectum formalem quantitatis, ideoque non reperiri, nisi in substantiis compositis ex materia et forma, idest in corporibus. Sed anima non est composita ex materia et forma, uti probatum est. Ergo anima experta est compositionis integralis, extensionis, divisibilitatis. Neque quidquam proficeret si quis opponeret, formas substantiales utique esse per se indivisibiles, sed non esse indivisibiles *per accidens*, idest ad divisionem subiecti; et sic ad divisionem lapidis vel ferri dividitur etiam forma substantialis, cum per divisionem resultent duo individua eiusdem speciei, vel duae substantiae compositae ex materia et forma. Equidem verum est, formam substantialem quandoque divisibilem esse *per accidens*, nempe ad divisionem subiecti; sed hoc minime affirmari potest de anima humana, immo neque dici potest de animabus brutorum perfectorum, quae omnino indivisibiles sunt.

Siquidem tunc forma est divisibilis ad divisionem subiecti, cum dicitur habitudinem indifferentem et ad totum et ad partes, ita ut quaelibet pars suscipiat praedicationem totius; sicut quaelibet pars ferri dicitur ferum. Sed si forma non dicitur habitudinem indifferentem ad totum et ad partes; sed per prius et per se ordinatur ad totum, tamquam ad proprium et proportionatum perfectibile; per posterius vero et per ordinem ad totum actuatur partes, ita ut partes per illam formam non habeant praedicationem totius; tunc forma non est divisibilis neque per accidens, idest ad divisionem subiecti. Sic ex aliqua parte hominis vel equi et anima non fit neque homo neque equus; sed ad habendum hominem requiritur corpus organicum multiplici organorum genere pollens, et anima rationalis. Quocirca argumentum sic paucis concludi potest. Compositio integralis necessario subaudit compositionem essentialē, ex qua per naturalem resultantem permanat. Atqui anima est essentialiter simplex. Ergo est etiam simplex integraliter, nempe indivisibilis in partes quantitatis.

(1) 1 p. q. 75, a. 5.

(2) Cf. S. THOM. QQ. DD. De Anima, a. 6.

Argumentum hoc ductum ex peripatetica, veraque doctrina compositionis substantialis rerum visibilium firmissimum est, et ad probandam propositionem valde accommodatum: verum quoniam schola cartesiana concinens in hoc veteribus novisque Materialistis falso supponit, nullam aliam dari in substantiis compositionem, quam integrale, ideoque corpus physicum cum mathematico confundit; ad melius clariusque pervincendos Materialistas, qui animam esse integraliter compositam, ac proinde materialem blaterant; unum vel alterum addemus argumentum, quod animae simplicitatem propugnet independentem a doctrina scholastica de natura corporum.

Arg. 2.um Desumptum ex testimonio conscientiae. Conscientia procul dubio testatur, nos ita per animam intelligentem apprehendere obiectum utcumque magnum diversisque partibus coalescens, ut apprehensio singularum partium una eademque sit cum apprehensione totius; ideoque apprehensio minime est commensurata quantitati rei apprehensae. Atqui principium ex quo simplex huiusmodi apprehensio dimanat, non potest esse nisi inextensum et simplex. Ergo anima humana simplex omnino et partibus vacans praedicanda est. Siquidem uti argumentatur Aquinas: «Nullum corpus invenitur aliquid continere, nisi per commensurationem quantitatis; unde et si se toto totum aliquid continet, et partem parte continet, maiorem quidem maiore, minorem autem minore. Intellectus autem non comprehendit rem aliquam intellectam per aliquam quantitatis commensurationem, cum se toto intelligat et comprehendat et totum et partem, maiora in quantitate et minora. Nulla igitur substantia intelligens est corpus» (1).

Hoc argumentum ex simplici apprehensione ductum illustrius firmissusque evadit, si ad actum intellectus iudicantis convertatur et applicetur. Ut enim comparatio duarum notionum fiat, notiones debent esse ambae in eodem subiecto. Sed si anima ex partibus constaret, notiones subiecti et attributi non consistent in eodem subiecto, sed una pars haberet notionem subiecti, altera notionem praedicati. «Intellectus, ait S. Thomas, simul intelligit propositionem, non prius subiectum et postea praedicatum, quia secundum unam totius speciem omnes partes comprehendit» (2).

Arg. 3.um Eadem veritas efficitur ex reflexione perfecta, qua animus supra seipsum revertitur reditione completa. Atqui nullum compositum potest supra seipsum redire reditione perfecta, sed ad summum pars supra partem, ut contingit in corporibus. Ergo anima omnino partium experta est. Merito Tullius de animi simplicitate ita disseruit: «In animi cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbi sumus, quin nihil sit animis admistum, nihil con-

(1) *Contra gent.* lib. II, cap. XLIX.(2) *Contra gent.* lib. I, cap. LV; cf. etiam *QQ. DD. De ver.* q. 8, a. 14.

cretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerni, nec distrahi potest» (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Forma seu substantia simplex non potest esse subiectum accidentium. Atqui anima humana est subiectum accidentium. Ergo non est substantia simplex.

Resp. Dist. mai. Forma simplex, quae est purus actus, idest ipsum esse, non est subiectum accidentium, *Conc.* Quae non est suum esse, sed componitur ex esse, et quod est, non est subiectum accidentium, *Neg. Conc. min. et Neg. cons.*

Explico. Ex eo quod anima sit subiectum quorundam accidentium, idest potentialium, habituum, et operationum, illud consequitur tantummodo, eam nempe non esse actum purum; non vero eam esse compositam ex materia et forma. Equidem forma accidentalitatis, quae affert esse quoddam secundum, non potest recipi in essentia, quae sit suum proprium esse subsistens, in quo tamquam in actu purissimo omnes una continentur essendi perfectiones et nobilitates; quare recipi debet in substantia, quae a suo esse differt, et in qua recipitur esse primum. Hanc compositionem ultro fatemur in anima humana et in omnibus creaturis; verumtamen ipsa minime confundenda est cum compositione ex materia et forma, quae invenitur in substantiis materialibus, quaeque non est causa quamobrem illae substantiae possint subiacere accidentibus, sed potius quod subiacent quibusdam accidentibus, quae afficere non possunt simplices formas (2).

Oppon. 2.º Ubicumque est actio et passio, ibi est materia et forma. Atqui in anima humana est actio et passio. Ergo anima humana est composita ex materia et forma.

Resp. Dist. mai. Ubicumque est actio et passio proprie dicta, ibi est forma et materia, *Conc.* Ubicumque est passio improprie dicta, ibi est materia et forma, *Neg. Contradist. min. et Neg. Cons.*

Explico. Unumquodque agit secundum quod est actu, et patitur secundum quod est in potentia. Verum passio vel pati potest dici diversimode. Si enim passum patiendone recipit aliquam formam, quae expellit priorem aliam formam cum qua in eodem subiecto consistere non potest, tunc passio dicitur sensu proprio. Sin vero passum solummodo recipit aliquam formam sine abiectioe alterius formae, tunc passio dicitur lato sensu, quatenus nempe importat simpliciter transitum de potentia in actum. Passum primo sensu debet coalescere

(1) *Quaest. Tusc.* lib. I, cap. XXIX.(2) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De Anima*, a. 6 ad 1 et 2.

ex materia et forma; at passum secundo sensu potest esse forma simplex et subsistens. Ratio autem differentiae ex eo repetenda est, quod forma mere materialis, idest recepta in materia, naturaliter habet esse ita coarctatum, ut non possit in eodem subiecto coexistere cum alia forma; forma vero recepta in ente immateriali, non habet hanc coarctationem; et sic album et nigrum non possunt esse naturaliter in eodem subiecto, sed possunt esse intentionaliter in facultate cognoscitiva.

Multiplex ratio passionis sic explicatur a S. Thoma: «Pati dicitur tripliciter. Uno modo propriissime, scilicet quando aliquid removetur ab eo, quod convenit sibi secundum naturam aut secundum propriam inclinationem; sicut cum homo aegrotat aut tristatur. Secundo modo minus proprie dicitur aliquis pati, eo quod aliquid ab ipso abiicitur sive sit ei conveniens, sive non conveniens; et secundum hoc dicitur pati non solum qui aegrotat, sed etiam qui sanatur, et non solum qui tristatur, sed etiam qui laetatur. Tertio dicitur aliquis pati communiter ex hoc solo, quod id, quod est in potentia ad aliquid, recipit illud, ad quod erat in potentia abque hoc quod aliquid abiicitur; secundum quem modum, omne quod exit de potentia in actum potest dici pati, etiam cum perficitur» (1).

Oppon. 3.º Anima patitur passione proprie dicta, nam patitur a sensibilibus. Atqui quae sunt huiusmodi habent materiam partem sui. Ergo anima in homine est composita.

Resp. Neg. assumpti. ad prob. *Dist.* Anima patitur a sensibilibus per se, *Neg.* Patitur per accidens ratione coniuncti, quod proprie patitur, *Conc.* *Contradist. min.* et *Neg. cons.* Uti enim ait Angelicus: «Anima sensitiva non patitur a sensibilibus, sed coniunctum: sentire enim, quod est pati quoddam, non est animae tantum, sed organi animati» (2).

Oppon. 4.º Quod est forma tantum, statim seipso est ens et unum, et non indiget aliquo, quod ipsum faciat ens et unum (7 *Metaph.* com. 16). Atqui anima indiget aliquo quod ipsam faciat ens et unum, nempe Deo creante. Ergo anima non est forma tantum.

Resp. Dist. mai. Quae sunt formae tantum non indigent causa formali ad hoc ut sint ens et unum, *Conc.* Non indigent causa efficiente et extrinseca, quae det eis esse, *Neg.* *Contradist. min.*

Oppon. 5.º Ubi sunt passionem et proprietates materiae, ibi est materia. Atqui in anima humana sunt proprietates materiae, idest esse in potentia, recipere, subici, et alia huiusmodi. Ergo.

Resp. Dist. mai. Ubi sunt proprietates materiae, eodem modo ac in materia, ibi est materia, *Conc.* Ubi sunt proprietates materiae diverso modo et per quamdam analogiam, ibi est materia, *Neg.* Et sic esse in potentia, et recipere diversimode dicuntur de anima et de materia.

(1) 1 p. q. 79, a. 2.

(2) *QQ. DD.* De Anima, a. 6 ad 14.

Oppon. 6.º Motus impressus ab anima corpori superatur a resistantia materiae. Atqui vis procedens a spiritu non superatur a resistantia materiae. Ergo anima est corporea.

Resp. Dist. mai. Motus superatur a resistantia materiae, quia anima movet materiam mediante corpore quod informat, *Conc.* Superatur, et movet immediate, *Neg.* *Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. Anima cum sit forma substantialis corporis communicat corpori vim motricem, qua alia corpora potest movere. Verum vis illa cum sit recepta in partibus organicis corporis, coarctatur ad capacitatem illorum organorum, ac proinde optime vinci potest a contraria vi alterius corporis, quae dicitur resistantia.

Oppon. 7.º Anima iisdem vicibus obnoxia est ac corpus; viget enim in iuvenibus, debilitatur in senibus. Ergo et ipsa dicenda est substantia corporea.

Resp. Dist. ant. Anima iisdem vicibus obnoxia est ac corpus, semper et eodem modo, *Neg.* Diverso modo et non semper, *Conc.*

Explico. Difficultatem hanc recentes Materialistae desumpserunt a Lucretio ipsorum coryphaeo, qui versu cecinit: «Praeterea gigni pariter cum corpore et una crescere sentimus, pariterque senescere mentem» (1). Verum frustra sunt, nam vices corporis sunt secundum quantitatem molis; vices vero animae secundum *quantitatem virtutis*; prout nempe eius intelligendi virtus ac operatio magis, magisque perficitur. Et licet virtus animae, homine senescente, videatur debilitari, hoc non contingit, quia anima senescit, sed solum quia propter unionem ad corpus eget adiumento virtutis sensitivae, quae est organica, ad exercendas operationes intellectivas; hinc integris sensibus, qui praebent intellectui materiam obiecti, anima intellectiva maxime viget in homine non robusto et etiam in senescente. Hoc ita notatur a S. Bonaventura: «Animae rationalis operatio nec senescit, nec antiquatur in tempore, imo iuvenescit, quia in antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia» (2).

ARTICULUS III.

DE ANIMAE HUMANAE SPIRITUALITATE.

STATUS QAESTIONIS DEFINITUR. Proprietas illa entis, quae spiritualitas nuncupatur, quemadmodum a nobis nuper explicatum est, minime est confundenda cum simplicitate, quae latius patet quam

(1) *De rerum natura*, lib. III, v. 446 et seq.(2) 2 *Sent. Dist.* 19 in arguendo. Pro aliis difficultatibus cf. S. THOM. *QQ. DD.* De Anima, a. 6; *De spirit. creaturis*, a. 1.

spiritualitas. Omne quippe, quod est spirituale, simplex quoque sit oportet; at non omne simplex est spirituale, cum principia formalia rerum sive substantialia sive etiam accidentalia, quae sunt fons unitatis sive substantialis sive accidentalis, simplicitatem plus minusve perfectam sibi vindicant, neque per hoc dici possunt proprio sensu spiritualia. Sic anima vegetabilis plantarum et sensitiva brutorum; sic virtus visiva in homine ceteraque potentiae affixae organis sunt formae simplices; at nemo dicit, eas esse proprie spirituales. Spiritualitas quippe simplicitati adiungit remotionem seu independentiam a materia in essendo, et consequenter in operando. Siquidem cum proprium cuiuslibet formae substantialis sit habere esse supra materiam elevatum, cumque omnes formae in eo conveniant, quod sint principia unitatis, ideoque simplices, nam principium primum unitatis compositum esse nequit; secundum quod magis vel minus supra materiam elevantur, maiorem vel minorem essendi agendique perfectionem participant.

Quare si datur aliqua forma corporis naturalis, quae ita habeat esse supra materiam elevatum, ut in ipso subsistat independentem a materia, licet illud idem esse communicet materiae; tunc forma illa simplicitati, quam communem habet cum aliis formis intrinsece dependentibus a materia in essendo et operando, addit aliam perfectionem sibi propriam, idest spiritualitatem, quae in eo sita est, ut forma illa possit esse subiectum actus essendi, seu subsistere per se independentem a corpore; cui tamen proprium esse, in quo subsistit, communicat, speciemque tribuit. Hanc perfectionem vindicamus animae humanae, quae ceteris formis inferioribus in eo praestat, quod in se habeat esse, idest subsistat independentem a corpore; subest vero formis separatis, idest mere intellectivis seu Angelis in eo, quod anima licet subsistens in suo esse, possit illud idem esse communicare materiae, a qua quodammodo attingitur; ex adverso formae mere intellectivae esse suum, in quo subsistunt, nullatenus possunt communicare subiecto; et ideo maiorem alioeremque gradum perfectionis et remotionis a materia sibi vindicant. Hinc anima humana iure dicitur quidam horizon corporeorum et incorporeorum, materialium et immaterialium.

Spirituale, immateriale, subsistens. Propter illam quam diximus independentiam a materia solet anima humana nominari indiscriminatam a philosophis peripateticis tum spiritualis, tum immaterialis, tum forma subsistens. Verum enim perfectionem, quam animae humanae vindicamus, magis proprie significat vox *subsistens*, ideoque S. Thomas hac voce plerumque utitur ad aequivocationes praepediendas. Etenim nomen *spiritus* non semel usurpatur etiam ad indicandas res materiales vel formas a materia dependentes, uti testis est ipse Angelicus Doctor (1): vocabulum autem *immateriale* cum quamdam elevationem

(1) Cf. S. THOM. *Contra gent.* lib. IV, cap. XXIII.

supra materiam denotet, rursus attribuitur etiam formis dependentibus a materia in essendo. Sic species sensibiles, quae recipitur in organo corporeo, tamquam in subiecto, a quo dependet, non raro dicitur spiritualis et immaterialis, nempe ad ordinem intentionis seu perceptionis elevata. Verum enim vox *subsistens* omni aequivocationi aditum pracludit, cum proprie significet formam in essendo et in operando independentem a materia; et hoc est quod proprie attribuitur animae humanae, quando illam spirituales esse dicimus. Quae de re paulo latius ratio subsistentis explicanda nobis est.

Duplex subsistens. Ens per se subsistens, idest substantia singularis et individua, quae etiam a Philosopho, et a S. Thoma dicitur *hoc aliquid*, vel substantia prima, bipartitam habet divisionem, iuxta quam tribuitur in subsistens completum et subsistens incompletum. Ad rationem quippe subsistentis duo requiruntur, nimirum ut possit per se existere, et ut sit aliquid completum in aliqua specie: hinc ea individua, quae per se existunt et habent esse receptum in aliqua essentia seu natura completa, dicuntur substantiae singulares completae: quae vero *ita per se sunt*, ut non habeant esse, seu non subsistant in completa essentia speciei, dicuntur substantiae singulares incompletae, idest *hoc aliquid incompletum*; non quod esse earum sit incompletum, sed quod illud esse recipitur in subiecto, quod non est completa natura speciei, sed pars sive essentialis sive integralis speciei, ideoque in praedicamento substantiae ponitur reductive, non formaliter.

Huiuscemodi doctrina passim traditur ab Aquinate nostro. Ad specimen haec habetote: « Dicendum, quod *hoc aliquid* potest accipi dupliciter: uno modo pro quocumque subsistente; alio modo pro subsistente completo in natura alicuius speciei. Primo modo excludit inhaerentiam accidentis, et formae materialis. Secundo modo excludit etiam imperfectionem partis. Unde manus posset dici *hoc aliquid* primo modo, sed non secundo modo. Sic igitur cum anima humana sit pars speciei humanae, potest dici *hoc aliquid* primo modo quasi subsistens, sed non secundo modo. Sic enim compositum ex anima et corpore dicitur *hoc aliquid* » (1). Et alibi: « Dicendum quod licet anima habeat esse completum, non tamen sequitur quod corpus ei accidentaliter uniatur; tum quia illud esse, quod est animae, communicat corpori, ut sit unum esse totius compositi, tum quia etsi possit per se subsistere, non tamen habet speciem completam, sed corpus advenit ei ad complementum speciei » (2).

Ex iis, quae haecenus iuxta S. Thomam delibavimus, patet 1) quid respondendum sit quaerenti, an anima humana sit substantia completa vel incompleta. Est enim substantia singularis et individua incompleta,

(1) 1 p. q. 75, a. 2 ad 1.

(2) QQ. DD. *De Anima*, a. 1 ad 1.

non quia eius *esse* sit incompletum, sed quia eius essentia, quae est subiectum actus essendi, non constituit completam aliquam speciem, sed est pars speciei humanae, cum non habeat omnia, quae requiruntur ad operationem propriam ipsius speciei.

Patet 2), animam humanam dici substantiam incompletam vel partem substantiae non eodem sensu, ac ceterae formae substantiales non subsistentes, uti animae brutorum; neque ut partes integrantes substantiae, quae etiam dicantur substantiae incompletae, uti manus et pedes. Differentia quippe reponenda est in hoc quod anima rationalis habet proprium esse, in quo subsistit, et illud corpori communicat, et per hoc completur in specie naturae humanae, cum pertrahat corpus ad suum esse, quod esse a corpore attingitur, quin ab eo penitus comprehendatur. Ex adverso formae inferiores, et partes integrantes non solum dicuntur substantiae incompletae eo quod non constituent completam speciem; sed etiam eo quod per se non habent esse; sed illud habent dependenter vel a composito, vel a toto.

Patet 3), animam humanam separatam non esse personam quamvis sit subsistens. Persona quippe iuxta Boetium (*Lib. de duobus naturis*) definitur: *Rationalis naturae individua substantia*. Verum anima est pars dumtaxat naturae humanae, non tota natura humana. «Dicendum, ait Aquinas, quod anima separata est pars rationalis naturae, scilicet humanae, et non tota natura humana, et ideo non est persona» (1).

Ad quaestionem, quo sensu anima humana sit substantia incompleta, paucis responderi potest, eam merito dici debere substantiam incompletam, non quod eius esse est incompletum, neque quod habet esse dependenter a composito; sed quia est pars essentiae seu naturae humanae subsistens in esse, quod est communicabile corpori ad essentiam humanam completandam (2).

PROPOSITIO.

Anima humana est forma per se subsistens, idest esse habens independenter a corpore; quare merito dicenda est spiritualis, licet supremum spiritualitatis gradum non attingat, qui proprius est formarum mere intellectualium.

Prob. prop. Arg. 1.um Anima humana habet modum operandi seu operationes quasdam omnino independentes a materia, idest ad quas socium sibi non adsciscit organum corporale. Atqui substantia, unde huiusmodi operatio dimanat, est omnino independens a materia in essendo. Ergo anima humana est per se subsistens et spiritualis.

(1) QQ. DD. De pot. q. 9, a. 2 ad 14.

(2) De spiritualitate animae. cf. ARIST. De Anima, lib. III, text. 4, 5, 6, 7.

Evol. arg. Quandoquidem huiusmodi argumentum caput est totius rei de qua agimus, et ad ipsum omnia quae afferuntur, iure possunt reduci, praestat paulo enucleatius ipsum declarare. Et primo quidem ut vis ac veritas propositionis minoris in perspicuis sit, illud notandum venit, inter operationem rei et esse eiusdem necessariam dari proportionem. Haec veritas ipso principio causalitatis exprimitur, quod declarat, non dari effectum sine causa vel nihil esse in effectu quod non sit in causa: hinc pervulgatum illud et omnibus apprime notum effatum: *Unumquodque operatur secundum quod est*, vel si mavis: *Operatio sequitur esse*. Nihil hoc ut indubium admittatur, scientia humana universim corrui, quae ab effectibus ad causas cognoscendas progreditur. Quocirca, ut rite atque invicte concludatur argumentum, illud probandum est quod in propositione maiori posuimus, nempe animam intellectivam habere in homine operationem, cui corpus seu organum corporale non communicat.

Siquidem anima humana intelligit res immateriales *praevisse*, cum eius proprium obiectum sit quidditas universalis rerum materialium, nempe abstracta ab omnibus conditionibus materialibus individuantibus; intelligit quodammodo res *possibile* immateriales; cognoscit rerum relationes; redit supra suum actum reditione completa. Atqui huiusmodi operationes transcendent omnino virtutem potentiae, quae sit affixa organo, uti suo loco probavimus agentes de immaterialitate intellectus. Ergo operatio intellectiva peragitur independenter ab organo corporali. Totum hoc argumentum sic paucis et illuminatè proponitur a S. Thoma: «Intellectuale principium quod dicitur mens vel intellectus habet operationem per se, cui non communicat corpus. Nihil autem potest per se operari, nisi quod per se subsistit; non enim est operari, nisi entis in actu; unde eo modo aliquid operatur, quo est. Relinquitur igitur, animam humanam, quae dicitur intellectus vel mens, esse aliquid incorporeum et subsistens» (1).

Arg. 2.um Intellectus noster intelligendo actuatur specie, quae representat quidditates rerum absolutas et abstractas a materiali concretionem et mutationibus materiae. Atqui huiusmodi species recipi nequit, nisi in facultate apprehensiva, quae a materiali concretionem sit libera; secus forma illa coarctaretur ad capacitatem subiecti materialis. Ergo potentia intellectiva dicenda est immaterialis, et per consequens substantia animae ex qua dimanat, cum accidens non possit esse immaterialius principio in quo residet (2).

Arg. 3.um Demum propositio demonstratur ex spiritualitate voluntatis. Etenim voluntas, quae spiritualia et immaterialia consecutur et isque perficitur ac viget, quaeque corpori dominatur, et in appetendis

(1) 1 p. q. 75, a. 2; cf. etiam QQ. DD. De Anima, a. 1.

(2) Cf. S. THOM. 2 Sent. Dist. 19, q. 1, a. 1 solut.

bonis, quae sunt ad finem, liberam electionem sibi vindicat, necessario debet esse immaterialis. Atqui huiusmodi est humana voluntas. Ergo in operando minime dependere potest a materia; ideoque anima quae tali facultate ornatur, debet esse in essendo immunis a materia (1). Cui argumento robor accedit, si advertatur animo, voluntatem ita sibi vindicare liberum dominium in suos actus, ut a nullo agente creato possit cogi ad volendum. Hoc autem minime contingeret, si voluntas esset materialis; nam quae a corpore intrinsecus dependent, nequeunt non domari iis viribus, quae corpora coercent sibi que subiiciunt.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Anima humana est actus corporis. Atqui actus substantialis corporis non habet esse independens a corpore. Ergo.

Resp. Dist. mai. Est actus corporis non totaliter comprehensus a subiecto, *Conc.* Est actus corporis comprehensus a materia, et habens esse per ipsam, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Licet anima sit actus substantialis corporis humani, cui tribuit esse et speciem; tamen, uti in antecessum praenotavimus, anima rationalis non dicitur actus substantialis corporis eodem pacto, ac formae inferiores, et animae brutorum. Anima quippe humana hoc proprium sibi vindicat, ut sit in suo esse subsistens, quod a Deo habet per creationem; verum, quoniam subsistit in specie incompleta, naturaliter ordinata est ad unionem cum corpore, ut speciem sortiatur completam, quae est natura humana coalescens ex anima et corpore. Hinc corpus organicum comparatur ad animam humanam ut subiectum *informationis*, non vero *sustentationis*, quia ipsa communicat corpori illud idem esse, in quo subsistit; ideoque merito dicitur forma informans simul et subsistens, idest *hoc aliquid*. Quare anima humana medium tenet locum inter formas mere informantes, quae habent esse per materiam, de cuius potentia subiectiva educuntur, et formas mere separatas, quae neque habent esse per materiam, neque in materia, et quae nullo pacto iungi possunt substantialiter materiae, quia in se habent completam subsistentiam. Est ergo anima humana simul actus corporis et spiritualis (2).

Oppon. 2.º Ex unione animae cum corpore resultat unum esse animae et corporis. Atqui esse corporis est esse materiale, idest a materia dependens. Ergo et esse animae rationalis dicendum est dependere a materia.

Resp. Dist. mai. Resultat unum esse, quod est per prius compositi, et per posterius partium substantialium, *Neg.* Quod est per

(1) Cf. S. THOM. 1 p. q. 115, a. 4.

(2) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De Anima*, a. 1; *De spirit. creaturis*, a. 2.

prius animae, et ab anima communicatur corpori, *Conc. Contradist. min.* Est materiale, si per prius est compositi, *Conc.* Si per prius est animae, a qua communicatur corpori, *Subdist.* Idest sustentatur et comprehenditur a materia, *Neg.* Attingitur a materia, *Conc.*

Explico. Ex eo quod per unionem substantialem animae rationalis cum corpore, corpus elevatur et pertrahitur ad esse animae, a qua corpus habet ut sit ens actu, substantia, vivum, et sentiens (1), illud dumtaxat rite concludi potest, esse animae rationalis, quod a corpore participari potest, non pertinere ad completam absolutamque remotionem a materia, quae pertinet ad formas separatas; et hoc ultro a nobis conceditur. Verum perperam admodum concluderetur, animam nullo pacto esse spiritualem, eo quod sit actus substantialis corporis: est quippe actus non totaliter a materia comprehensus, cum ex anima dimanant operationes, quae cum materia adversa fronte pugnant. Hoc a nobis enucleatius explicabitur, cum de unionem animae cum corpore erimus acturi.

Oppon. 3.º Si anima esset aliquo modo subsistens, daretur aliqua eius operatio sine corpore. Atqui nulla operatio animae est sine corpore, cum ipsum intelligere non sit sine concursu phantasmatis, ideoque organi. Ergo anima non est spiritualis.

Resp. Dist. mai. Esset aliqua operatio animae, ad quam intrinsece non concurreret corpus, *Conc.* Ad quam neque extrinsece corpus concurreret, *Neg. Contradist. min.* Intelligere animae unitae non est sine concursu intrinseco organi, *Neg.* Non est sine concursu extrinseco phantasmatis et organi, *Conc. et Neg. cons.*

Explico. Phantasma, quod non habetur sine organo corporeo, concurret extrinsece ad operationem animae intellectivae, quatenus intellectui praebet obiectum materiale seu materiam obiecti, circa quod versatur activitas animae intelligentis. Verum hic concursus, qui est mere extrinsecus, non constituit intellectum intrinsece dependentem ab organo. Hoc contingeret, si actio intellectiva procederet ab organo animato et in eo reciperetur, quemadmodum accidit in operatione sensitiva. Ad rem nostram ita loquitur S. Thomas: « Corpus requiritur ad actionem intellectus, non sicut organum, quo talis actio exercetur, sed ratione obiecti. Phantasma enim comparatur ad intellectum sicut color ad visum. Sic autem indigere corpore non removet intellectum esse subsistentem. Alioquin animal non esset aliquid subsistens, cum indigeat exterioribus sensibilibus ad sentiendum » (2).

Oppon. 4.º Operationes animae intellectivae ad laesionem organorum perturbantur. Atqui hoc contingere non posset, si anima in intelligendo esset independens ab organo. Ergo.

(1) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De spirit. creaturis*, a. 3.

(2) 1 p. q. 75, a. 2 ad 3.

Resp. Dist. mai. Perturbantur propter dependentiam extrinsecam ab organo, *Conc.* Propter intrinsecam dependentiam, *Neg.* Cum difficultas haec sub alia forma praecedentem instauret, eadem ipsi applicatur responsio; nam, ut ait S. Thomas: «Debilatur intellectus ex laesione alicuius organi corporalis *indirecte*, in quantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum» (1).

Oppon. 5.º Inter animam et corpus debet esse proportio et convenientia, quae intercedit inter actum et proprium ipsius susceptivum. Atqui inter spiritum et materiam nulla est convenientia. Ergo anima non est spiritualis.

Resp. Dist. mai. Debet esse proportio naturae, *Neg.* Debet esse proportio et convenientia, quae intercedit inter perficiens et perfectibile, *Conc. Contradist. min.* Non est convenientia naturae, *Conc. Habitudois, Subdist.* Si substantia spiritualis non est complete subsistens, *Neg.* Si est complete subsistens, *Conc.* Solutio patet ex iis quae superius explicata sunt, et uberius explicabuntur cum de substantiali unione animae rationalis cum corpore recurret quaestio.

Oppon. 6.º Ut certo constet animae spiritualitas, certo constare debet, cogitationem seu perceptionem intellectivam nullo pacto posse convenire materiae, idest proficisci a substantia corporali. Atqui haec repugnantia per rationem certo constare nequit. Ergo.

Resp. Conc. mai. et Neg. min. Quoniam vero in hac difficultate innuitur dubium illud, quod Lockius philosophiae cartesianae decretis imbutus in medium protulit, ideoque sub nomine dubii lockiani super repugnantia inter materiam et cogitationem circumfertur; pauca de hac inepta dubitatione attingemus, ut melius ostendatur, rationem philosophandi a Cartesio ductam dissentientibus inter se erroribus planam latamque communire viam (2).

ARTICULUS IV.

DE INTRINSECA REPUGNANTIA MATERIAE COGITANTIS.

CONTINUATIO RERUM. Eadem argumenta quae probant, animam intellectivam in homine esse formam subsistentem et spiritualementem, evincunt etiam, intelligendi facultatem nullo pacto posse dici virtutem receptam in materia seu in organo corporali, cum actio intelligendi talis sit, ut nullo pacto proficisci valeat a substantia corporali; eius quippe essentia et proprietates e regione pugnant cum

(1) *De Anima*, lib. II, lect. 7.

(2) Pro aliis difficultatibus cf. quae exposuimus agentes de spiritualitate intellectus, pag. 272.

essentia et proprietatibus corporum. Porro virtus intelligendi, quae est principium proximum intellectionis, cum habeat esse per substantiam cui inhaeret, uti proprium est accidentium, non potest afficere subiectum corporeum et materiale, si eius proprietates oppositae sunt proprietatibus materiae.

Dubium Lockii. Post subversam a Cartesio christianam veramque philosophiam et perturbatas notiones substantiae, corporis, accidentis, unionis animae cum corpore, simplicitatis, spiritualitatis, actionis et passionis, sensationis et intellectionis, Lockius cartesianis placitis imbutus, iuxta quae reponebat essentiam materiae sive corporis in extensione, corporumque activitatem ad purum putumque motum localem revocabat, serio dubitare coepit, an per divinam saltem Omnipotentiam materiae seu corpori attribui posset vis et actus cogitandi, idest sentiendi et intelligendi, cum per ipsum intellectione non sit aliud, nisi sensatio transformata. Laudatus philosophus extollens ex una parte divinam Omnipotentiam, decernit, ipsam non esse definiendam terminis ac exiguis confiniis nostrae intelligentiae, ideoque non ex eo quod aliqua res nobis involvere videatur conceptuum pugnam, iudicare iure possumus, ipsam a Deo fieri non posse; et ex alia parte cum omnes materiae proprietates, et omnes proprietates cogitationis exploratas haudquaquam habeamus, minime nobis concludere fas est, materiam cogitantem seu intelligentem aliquid absolute repugnans prae se ferre. Quocirca primum dubitare de hac re visus est Lockius; subinde in disputatione, quam contra Stillingfleetum agitare ingressus est, pluribus argumentis sane ineptis ac futilibus directe probare nititur, Deum posse materiam condere cogitandi intelligendique vi polentem (1).

Lockium uti optime de divinae Omnipotentiae iuribus meritiu amplissimis laudibus extulit Voltairius, reos impietatis insimulans illos, qui divinae Omnipotentiae denegant virtutem producendi materiam cogitantem! (2) Quis ergo non mirabitur risuque non excipiet verba Lockii, multoque magis eius adstipulatoris impii Voltairii, dum ambo contra tot christianos philosophos, et sanctissimos Ecclesiae catholicae Doctores divinam Omnipotentiam defendere ostentant? Verum frustra sunt; nam nemo inimicus de divina Omnipotentia consultit, quam qui pugnantia secum ab Ipsa fieri posse tuetur. Sicut qui doceret, hominem a Deo fieri posse, qui sit animal rationis expers, quod ipse Lockius, si sapit, inficiabitur.

Ad alterum autem, quod memoratus philosophus gloriose affirmavit, nimirum, nos non posse decernere, an cogitatio cum materiali substantia pugnet, eo quod non habeamus penitus compertas omnes

(1) *Sophismata Lockii eorumque amplam accuratamque refutationem invenire est apud LIBERATORE, Dell'anima umana, cap. IV.*

(2) *Éléments de la philosophie de Newton, part. I, chap. VI.*